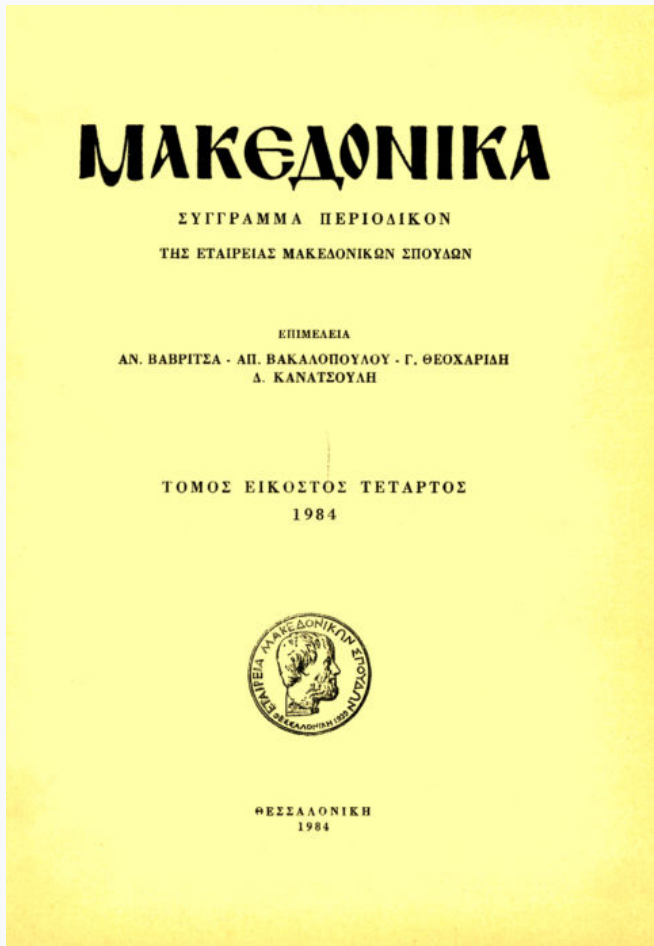


Μακεδονικά

Τόμ. 24, Αρ. 1 (1984)



Actes de Docheiariou. Edition diplomatique par
Nicolas Oikonomidés

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.276](https://doi.org/10.12681/makedonika.276)

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1984). Actes de Docheiariou. Edition diplomatique par Nicolas Oikonomidés. *Μακεδονικά*, 24(1), 314–320. <https://doi.org/10.12681/makedonika.276>

Θεσσαλονίκης μετόχιον εις ὄνομα τιμώμενον τῆς Ἁγίας Ζηναΐδος μετὰ τῶν δικαίων αὐτοῦ) (Παντέλ. Νο 10, στ. 36-39). Σήμερα οὔτε νά υποπτευθοῦμε μπορούμε ποῦ βρισκόταν μέσα στή Θεσσαλονίκη τὸ μετόχι αὐτὸ τῆς Μονῆς τῶν Ρώσων ὕστερα ἀπὸ τόσες καταστροφές καὶ ἀλλοιώσεις τοῦ χρόνου στήν πόλη.

Βεβαίως ἡ Βυζαντινολογία εἶναι εὐγνώμων πρὸς τοὺς ἱκανοὺς καὶ ἀκαμάτους ἐκδότας γιὰ τὴν ὑποδειγματικὴ διπλωματικὴ ἔκδοση τῶν ἐγγράφων τῆς Μονῆς τῶν Ρώσων καὶ γιὰ τὸ πλῆθος τῶν παντοίων πληροφοριῶν ἀπ' αὐτά.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Actes de Docheiarion. Edition diplomatique par Nicolas Oikonomidès I. Texte. II. Album. Paris (VI*) (P. Lethielleux) 1984. (Actes de l'Athos XIII).

I. Texte

Μετὰ σύντομα Προλεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἐκδότου καὶ Πίνακα συντομογραφιῶν πηγῶν καὶ βιβλιογραφίας, ποῦ χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν ἔκδοση, ἀκολουθεῖ εἰσαγωγικὸς (Introduction) ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς Δοχειαρίου, ἣτοι:

Αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ ἴδρυται τῆς Μονῆς, περὶ τῶν ὁποίων πηγαὶ εἶναι: I. Ἡ ἀγιογραφικὴ ἀφήγησις περὶ τῆς Μονῆς, ἡ ὁποία μὲ ἀνάμικτα φανταστικά καὶ πραγματικά στοιχεῖα διεσῶθη ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει εἰς τρία χειρόγραφα τοῦ 16ου αἰῶνος. Σημειώνεται εἰς τὸ ἐξῆς ὡς Θαύματα (Miracles) καὶ πρέπει νὰ ἔγινε μέσα στὸν 16ο αἰ. καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς Μονῆς ὑπὸ τῶν Βλάχων πριγκίπων τὸ 1568. II. Τὸ Π ρ ο σ κ υ ν τ ἄ ρ ι ο τῆς Μονῆς, ποῦ περιέχει μιά πιὸ ἀνεπτυγμένη μορφή τῶν Θαυμάτων, προκορεῖ καὶ μετὰ τὸ 1568 καὶ πρέπει νὰ ἔγινε ἀπὸ τὸν Κύριλλο τῆς Σμύρνης μὲ χρησιμοποίηση καὶ ἄλλης ἀγνωστῆς πηγῆς (σ. 3-4).

11ος αἰὼν. Ἁγίος Νικόλαος τῆς Δάφνης.

Οἱ πηγὲς καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς σημερινῆς Μονῆς Δοχειαρίου συμφωνοῦν ὅτι ἡ Μονὴ ἰδρύθηκε κατ' ἀρχάς κοντὰ στὸ σημερινὸ λιμάνι τῆς Δάφνης ὡς Μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀπὸ κάποιον δοχειαρίον, ἀποθηκάριον δηλαδὴ, τῆς λίγο βορειότερης σημερινῆς Μονῆς Ξηροποτάμου (τοῦ 10ου αἰ.) κατὰ πᾶσα πιθανότητα, γιὰ αὐτὴ ἑαπλόνη αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τίς κτήσεις τῆς στήν ἐρημὴ τότε νότια παραλία τοῦ Ἁθῶ. Ἐτσι, κάποιος Θεόδουλος ὑπογράφει ἀνέκδοτα ἀκόμα ἔγγραφα τῆς Μονῆς Ἰβήρων ὡς «μοναχὸς τῆς Δάφνης» τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1013, ὡς «ὁ τοῦ Δοχειαρίου» τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1015 καὶ ὡς «ἡγούμενος τῆς Δάφνης» τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1020. Ἐναμφίβλως πρόκειται γιὰ τὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Δάφνης, ἡ ὁποία λοιπὸν πρέπει νὰ ἰδρύθηκε πρὸ τοῦ 1013. Παρὰ τὴν ἑλπίδα, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1016 καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1018 ὑπογράφει, ἀνορθόγραφα, ἔγγραφο μὴν (Λαύρα I, Νο 19, στ. 40, καὶ ἀνέκδοτα Βατοπεδίου) κάποιος Ἰωάννης Δοχειαρίος. Ὁ ἐκδότης συμπεραίνει ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τῆς Μονῆς Ἁγίου Νικολάου τῆς Δάφνης καὶ ὅτι ἀπ' αὐτὸν ὀνομάστηκε ἡ μονὴ αὐτὴ τοῦ Δοχειαρίου. Τὸ ὅτι ἡ πρὸ τοῦ 1013 ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Δοχειαρίου ἰδρυθεῖσα Μονὴ Ἁγίου Νικολάου τῆς Δάφνης ἔχει τὸ 1020 ὡς ἡγούμενον τὸν ἀναφερθέντα Θεόδουλο καὶ ὅτι τὸν ζῶντα τὸ 1018 καὶ ὑπογράφοντα ἔγγραφο ἰδρυτῆ τῆς Ἰωάννη Δοχειαρίου (ποῦ ἐμφανίζεται μάλιστα ἀπλὸς μοναχὸς καὶ ἀντιπρόσωπος μόνο τῆς Μονῆς του), δὲν εἶναι παράδοξο, κατὰ τὸν ἐκδότη, ἀφοῦ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα παραδείγματα, ὅπως τοῦ Παύλου τοῦ Ξηροποταμίτου. Ἐτσι ἡ ἀνάμνησις τοῦ Ἱ-

δρυτή Δοχειαρίου ως προσώπου εξασθένησε με τόν καιρό και από το 1037 ήδη έγγραφα και υπογραφές αναφέρουν άπροσώπως «Μονήν Δοχειαρίου» (εξασθένησε, λέμε έμειε, μέσα σε 24 χρόνια, μέσα σε μιá γενιά, που ζει ακόμα και δέν εξασθένησε μέσα σε πολέες γενιές ή ανάμνηση του ίδρυτή Παύλου του Ξηροποταμίτου).

Η Μονή 'Αγίου Νικολάου της Δάφνης μετατίθεται, χωρίς μαρτυρία για το λόγο της μεταθέσεως, μεταξύ 1051-1056 το πιθανότερο στη σημερινή επίσης παράκτια θέση της Μονής Δοχειαρίου, μεταξύ Μονής Ξενοφώντος και Μονής Καλλιγράφου, και ή όνομασία Μονή της Δάφνης εξαφανίζεται εκτοτε από τα έγγραφα. 'Ο λόγος της μεταθέσεως αυτής είναι κατά τόν εκδότη λιγότερο πιθανόν ή επιδρομή πειρατών της 'Αφρικής και της Σικελίας στο Αιγαίο του 1035 και περισσότερο ίσως τ' περιωρισμένο της ένδοχώρας της Μονής του 'Αγίου Νικολάου της Δάφνης. 'Από του 1057 διακεκριμένοι ήγούμενοι της Μονής Δοχειαρίου και άποκτάμενα οικονομικά προνόμια αυτής (Δοχειαρ. Νο 2) μαρτυρούν για την αυξανόμενη σπουδαιότητα της Μονής Δοχειαρίου στον 'Αθω (σ. 5-7).

12ος αιών. Η Μονή του 'Αγίου Μιχαήλ.

Γεγονός είναι ότι ή πρό του 1013 ίδρυθείσα, πιθανώς υπό του 'Ιωάννου Δοχειαρίου, Μονή του 'Αγίου Νικολάου παρά την Δάφνην εγκυκαταλείφθηκε, πιθανότερο μεταξύ 1051-1056, και μεταφέρθηκε ως μονή σε νέο μοναστηριακό κτίσμα δυτικά της σημερινής Μονής Ξενοφώντος. Μέχρι το 1083 αυτή ή Μονή 'Αγίου Νικολάου είναι ή Μονή Δοχειαρίου. 'Ο από του 1108 όμως ήγούμενος της Μονής Νεόφυτος λέει στη σωζόμενη διαθήκη του που γράφθηκε μετά το 1118 (Δοχειαρ. Νο 6) ότι ή Μονή του άνέκαθεν ήταν άφιερωμένη στον 'Αγιο Μιχαήλ (τόν 'Αρχάγγελο). Την εξήγηση της νέας αυτής όνομασίας της Μονής Δοχειαρίου και του ίσχυρισμού αυτού του ήγουμενού της Νεοφύτου άναζητά ο εκδότης έρευνώντας τις άγιορειτικές παραδόσεις των Θαυμάτων και του Προσκυνηταρίου και κάνοντας εύλογαφεις ύποθέσεις. Ούτω: Κατά τα θάματα κάποιος μοναχός Εϋθύμιος επί της εποχής του Νικηφόρου Βοτανειάτου (1078-1081) ίδρυσε δήθεν τη Μονή του 'Αγίου Νικολάου του Δοχειαρίου στη Δάφνη. Σαρακηνοί δήθεν πειρατές κατέστρεψαν τη Μονή και ο Εϋθύμιος και οι μαθητές του κατέφυγαν στη θέση της σημερινής Μονής Δοχειαρίου, όπου εκτίσαν ναό του 'Αγίου Νικολάου. Κατόπιν ήλθε στη Μονή του Εϋθυμίου ο εύγενοϋς καταγωγής άνεπιός του Νεόφυτος με όλη του την περιουσία, έγινε σ' αυτήν μοναχός και σ' αυτόν ο Εϋθύμιος στά τέλη της ζωής του άφησε την ήγουμενία της Μονής.

'Ο άγνωστος από άλλου Εϋθύμιος πρέπει να είναι ιστορικό πρόσωπο, άφου μιλάει γ' αυτόν στη σωζόμενη διαθήκη του ο Νεόφυτος και όπως δείχνουν οι χρονολογίες της διαθήκης του Νεοφύτου θειος και άνεπιός πρέπει να έζησαν επί Νικηφόρου Βοτανειάτου (1078-1081) και πρέπει να ήταν εύγενοϋς καταγωγής, άφου οι σχέσεις τους με την αυτοκρατορική οικογένεια έφεραν κατά την άναφερθείσα διαθήκη πολλά όφέλη στη Μονή, καμιά σχέση όμως δέν έχουν με την πολυ παλιότερη Μονή του 'Αγίου Νικολάου στη Δάφνη.

Καμιά όμως εξήγηση δέν δίνεται μ' αυτά για την όνομασία της Μονής Δοχειαρίου ως Μονής του 'Αγίου Μιχαήλ στη διαθήκη του Νεοφύτου. 'Ο εκδότης ακολουθώντας τόν Σμυρνάκη καταφεύγει σε μιá εύλογοφανή εξήγηση: Η Μονή του 'Αγίου Νικολάου του Δοχειαρίου, που μετατίθηκε παλιά από τη Δάφνη, ήταν κτισμένη μακριά από τη θάλασσα ψηλά στο βουνό, αλλά ένας μικρός ναός του 'Αγίου Μιχαήλ και μερικά κελιά βρίσκονταν κάτω κοντά στη θάλασσα στη θέση της σημερινής Μονής Δοχειαρίου και σ' αυτά κατοίκισαν ο Εϋθύμιος και οι σύντροφοί του όταν ήλθαν από τη Δάφνη. Με τόν καιρό, όπως έγινε στην Ιστορία του Ρωσικού, ή νέα εγκατάσταση κοντά στη θάλασσα άντικατέστησε την παλιά ψηλά στο βουνό και σ' αυτήν τη νέα εγκατάσταση έγινε ήγούμενος ο

Νεόφυτος. Έτσι εξηγείται γιατί ο Εθθόμιος θεωρείται από την παράδοση ως ιδρυτής της Μονής Δοχειαρίου και γιατί ο Νεόφυτος λέει ότι η Μονή του ήταν πάντα αφιερωμένη στον Άγιο Μιχαήλ, αφού δεν γνώρισε άλλη.

Τα Θαύματα αναφέρουν τα σημαντικά έργα του ήγουμένου Νεοφύτου στη Μονή του και διηγούνται το θαύμα της ανευρέσεως θησαυρού στο μετόχι της Μονής Λογγός, το οποίο προκάλεσε με τις προσευχές του ο Νεόφυτος, όταν εξαντλήθηκαν οι πόροι του για τα έργα της Μονής.

Ή μετά το 1118 γραφείσα διαθήκη του από το 1108 ήγουμένου της Μονής Νεοφύτου, που σώζεται (Δοχειαρ. Νο 6), και για τα έργα του στη Μονή όμιλεί και για την εύρεση θησαυρού υπό των Δοχειαριτών έμμεσα μαρτυρεί, αφού το 1112 ο Νεόφυτος πληρώνει με νομίσματα ηλικίας διακοσίων ετών και επιβεβαιώνονται έτσι εν μέρει οι πληροφορίες των Θαυμάτων.

Κατά τον χρόνο της συντάξεως της διαθήκης του ο Νεόφυτος ήταν ήδη Πρώτος του Όρους και έτοιμαζε διάδοχο του τον Βαρνάβα, ο οποίος μαρτυρείται ως ήγούμενος της Μονής Δοχειαρίου το 1141 και τον οποίο διαδέχτηκε πρό του 1169 ο Ήλιριων, οικόνομος του Άθω.

Έπί Εθθόμιου και Νεοφύτου η Μονή Δοχειαρίου έγινε ένα από τα σπουδαιότερα κοινόβια του Άγίου Όρους. Αργότερα οι Δοχειαριτίαι τους ανακήρυξαν άγιους και ώρισαν τον έορτασμό της μνήμης τους την 9 Νοεμβρίου, την επομένη της γιορτής των Αρχαγγέλων στις 8 Νοεμβρίου, δηλαδή πράγμα που δείχνει ότι δεν γνώριζαν τη χρονολογία του θανάτου των. Ένώ όμως τον 12ο σι. η Μονή Δοχειαρίου ήταν αφιερωμένη στον Άγιο Μιχαήλ (ένα λοιπόν εκ των Ταξιαρχών Αρχαγγέλων) και τα μολυβδόβουλλα της Μονής του 11ου και του 12ου αϊ. φέρουν απότομό μόνον την εικόνα, από το 1311 η Μονή ονομάζεται των Ταξιαρχών ή των Άσωμάτων, του Μιχαήλ και Γαβριήλ δηλαδή. Δεν υπάρχει εξήγησι γ' αυτό, αφού τίποτα δεν ξέρουμε για την κατοπινη ιστορία της Μονής. Αυτή είναι σύντομα η ιστορία της Μονής Δοχειαρίου, που όφειλουμε στον εκδότη των εγγράφων της (σ. 7-11).

Ή Δοχειαρίου από τον 12ο-15ο αϊώνα.

Τα άρχεια της Μονής, πτωχά για τον υπόλοιπο 12ο αϊ. και για όλον τον 13ο αϊ., αξιάνουν σημαντικά από τον 14ο αϊ. κ.έ., αλλά τα έγγραφα τους μäs πληροφορούν μόνο για τις διάφορες κτήσεις της Μονής, για τους ήγουμένους και τους αντιπροσώπους της και τίποτε δεν λένουν για την ιστορία της ίδιας της Μονής. Κατά τον εκδότη τους, εκτός από κτήματα και πρόσωπα, μαθαίνουμε από αυτά μόνο τα εξής:

α) Από το 1311 τουλάχιστο η Δοχειαρίου χαρακτηρίζεται ως «βασιλική Μονή», αλλά ούτε ιδιαίτερη σχέση προς ώρισμένο αυτοκράτορα ούτε προς το αυτοκρατορικό παλάτι διακρίνεται ούτε ότι απαλλάχθηκε ποτέ από την εξουσία του Πρώτου.

β) Λειτουργήσε πάντοτε ως κοινόβιο (Δοχειαρ. Νο 17 του 1330/31), αλλά το κοινοβιακό της σύστημα υπέστη κάποια χαλάρωση το 1351-1361, όπως δείχνει η υπόθεση του Γρηγορίου Ίσβέ (Νο 34-36), όταν στην εποχή του Ήσυχασμού το ιδιόρρυθμο σύστημα διαδίδεται στον Άθω.

γ) Όταν οι ήσυχαστικές έριδες μαινόταν κατά τον 14ο αϊ., η Δοχειαρίου δεν λαμβάνει μέρος, ούτε έχει ούτε δέχεται φημισμένους Ήσυχαστές ή Αντιήσυχαστές και τα άρχεια της άγνοούν την έριδα και τα πνευματικά ζητήματα της εποχής.

δ) Το έπεισόδιο του πλοίου της Μονής, που μετέφερε δημοτριακά και παρασύρθηκε στην Άφρική, προκάλεσε επίδρομη των Σαρακηνών για άθέτηση ύποσέσεως και θαύμα σωτήριου των Αρχαγγέλων, το οποίο διηγούνται τα Θαύματα και με παραλλαγές το Προ-

σκυνητάριο. Το θάψιμα αυτό ανάγεται μάλλον στον 11ο αί. και μαρτυρεί εμπορική δραστηριότητα των Δοχειαριτών, για την οποία η καυχησιολογία της Μονής δημιούργησε θρύλους.

Ότι γνωρίζουμε σχετικά με τη Μονή από τον 12ο-15ο αί. παρατίθεται υπό του εκδότη, αντί συνεχούς αφηγήσεως, σε πίνακα με γεγονότα από τα έγγραφα της Μονής κατά χρονολογική σειρά από της εποχής πρό του 1195 μέχρι του Μαΐου 1496, ενενήντα ένα γεγονότα με παραπομπή στα αντίστοιχα έγγραφα (σ. 13-22).

Εδώ τελειώνουν όλα τα ιστορικά στοιχεία, τα οποία συγκέντρωσε ο εκδότης περι της Μονής. Ακολουθεί Πίναξ των ηγουμένων, των αξιωματούχων και των αντιπροσώπων της Μονής από του 1016-1513 κατά χρονολογική σειρά με παραπομπή τόσο στα έγγραφα της Μονής Δοχειαρίου όσο και στα έγγραφα και άλλων μονών του Άθω, εις τα οποία αυτοί αναφέρονται (σ. 23-29).

Τὰ ἄρχεῖα τῆς Μονῆς Δοχειαρίου.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἱστορία τῶν ἀρχείων τῆς Μονῆς, ὅπως τὴν σκιαγραφεῖ ὁ ἐκδότης: Ραζιαιῆδες σημειώσεις στὰ ἔγγραφα δείχνουν ὅτι μιὰ πρώτη τακτοποίηση τῶν ἀρχείων τῆς Μονῆς ἐγίνε κατά τὸν 12ο αἰ. Κατόπιν μέχρι τὸν 16ο αἰ. παρατηρεῖται ἀδιαφορία διὰ τὰ ἀρχεῖα. Μετὰ τὶς πειρατικὲς ἐπιδρομὰς, τὴν ἐγκατάλειψη τῆς Μονῆς καὶ τὴν ἀνάληψη τῶν ἀρχείων τῆς ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς Ξενοφώντος στὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰ., ἀρχίζεῖ κατὰ τὶς συνοριακὲς ἐριδὲς τῆς Μονῆς μὲ τὶς Μονὲς Ξενοφώντος καὶ Κασταμονίτου συστηματικὴ τακτοποίηση τῶν ἀρχείων ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι τοῦ 20οῦ αἰ. καὶ ἐμπλουτισμὸς τῶν μὲ ἀντίγραφα ἐφθαρμένων καὶ μὲ νόθα ἔγγραφα γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῶν διεκδικήσεων τῆς Μονῆς ἐναντι τῶν γειτόνων τῆς. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ προκύπτει ἀναμφισβήτητα ὅτι ἡ Μονὴ Δοχειαρίου ὑπῆρξε πάντα ἐλληνοκλήμονη καὶ ὅτι ὁ ἱσχυρισμὸς τοῦ Ἡσαΐα τοῦ Χιλανδαρίου ὅτι ἡ Δοχειαρίου ἦταν σερβικὴ μονὴ προέρχεται ἀπὸ σύγχυση μὲ τὴ Μονὴ Ξενοφώντος, ἡ ὁποία κατοικήθηκε πράγματι κατὰ τὸν 15ον αἰ. ἀπὸ Σέρβους μοναχοῦς.

Τὸ γεγονὸς, ὅτι εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς ἀναφέρονται παλαιότερα ἔγγραφα, τὰ ὁποία δὲν ὑπάρχουν σήμερα, δείχνει ὅτι ἡ Μονὴ εἶχε ἄλλοτε πολὺ περισσότερα ἔγγραφα ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν σήμερα στὰ ἀρχεῖα τῆς, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει σ' ὅλες τὶς μονὲς τοῦ Ἄθω, καὶ ἔτσι φάκελλοι ἐγγράφων γιὰ παλαιότατα κτήματα τῆς Μονῆς, ὅπως γιὰ τὴν Περιγαρδίκεια, εἶναι πολὺ πτωχοί, ἐνῶ γιὰ τὸ Λογγὸ καὶ γιὰ ἄλλα κτήματα τῆς Μονῆς στὴ Ρεβενίκεια καὶ στὴ Λημνο μαθαίνουμε μόνον ἀπὸ ἓνα ἔγγραφο, τὸ Πρακτικὸ τοῦ Ἰωάννου Βατάτζη τοῦ 1341 (Δοχειαρ. Νο 20). Τούναντιον, ἄλλοι φάκελλοι εἶναι καλοδιατηρημένοι καὶ φαίνονται πλήρεις, ὅπως τοῦ Ρωσαιοῦ καὶ τοῦ Διαβολόκαμπου μὲ ἐπιτυχεῖς ἐνέργειες τῆς Μονῆς κατὰ κατασχέσεων τοῦ Δημοσίου, τῆς Ἐρμηλείας μὲ ἐπιτυχεῖς κατακτήσεις τῆς Μονῆς εἰς βάρος λαϊκῶν γαιοκτημόνων, τοῦ κτήματος τοῦ Μουρίνου μὲ ἐπιτυχὴ ὑπεράσπισή του κατὰ τῆς ἀπλυστίας τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου, τοῦ κτήματος τοῦ Μανουὴλ Δεβλιτζηνοῦ μὲ ἐπιτυχὴ ὑπεράσπισή του κατὰ τῶν διεκδικήσεων τριῶν Ἀδελφάτων καὶ τοῦ κτήματος τῶν Μαρνανῶν, τοῦ ἀποκτηθέντος χάρις στὴν προνομακίᾶ θέση τῶν μονῶν τοῦ Ἄθω κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Λιγότερο ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ ἔγγραφα, ποὺ ἀφοροῦν σὲ κτήματα καὶ ὑποστατικὰ τῆς Μονῆς μέσα στὸ ὄρος, ἀφοῦ μεγάλος ἀριθμὸς τους εἶναι νόθα ἢ νοθευμένα ἐν μέρει. Ἐν γένει ἡ Μονὴ Δοχειαρίου, μέτριας πάντα σημασίας μονή, δὲν ἔχει οὔτε παλαιὰ αὐτοκρατορικὰ χρυσοβούλλα οὔτε σπουδαῖα Πρακτικὰ, ὅπως ἡ Λαύρα καὶ ἡ Ἰβήρων, ἀλλὰ οἱ σχετικὰ πλήρεις φάκελλοι ἐγγράφων τῆς δίνουν ζωντανὴ εἰκόνα ὀρισμένων ὑποθέσεων τῆς μοναστηριακῆς ζωῆς τῆς ἀνὰ τοὺς αἰῶνες.

Νεώτεροι έρευναι και τακτοποιήσεις.

Τη βαθμιαία ανακάλυψη των εγγράφων της Μονής Δοχειαρίου καταδεικνύει ο σημερινός εκδότης των αρχόμενος από τον Ρώσο περιηγητή Barskij στον 18ο αί. (λίγα σλαβικά έγγραφα και ένα ελληνικό χρυσόβουλλο) και αναφέρει τον Κατάλογο του Πορφυρίου Ουσπένσκη το 1847 (με σημαντικό αριθμό εγγράφων), τη φωτογράφιση μεγάλου αριθμού εγγράφων από τον Gabriel Millet το 1919, από τον 'Αντώνιο Σιγάλα το 1928-31 και από τον Franz Dölger το 1941, που δημοσίευσαν και αριθμό των φωτογραφηθέντων εγγράφων. Ο κύριος όμως παλιότερος εκδότης εγγράφων της Μονής Δοχειαρίου υπήρξε ο αρχιμανδρίτης Χριστόφορος Κτενᾶς, διατελέσας επανειλημμένα γραμματεὺς τῆς 'Ιερᾶς Κοινότητος τοῦ 'Ορους και ἀποσυρθεὶς τὸ 1918 στὴ Μονὴ Δοχειαρίου. 'Εργασθεὶς σ' αὐτὴ ἐπὶ δεκάμηνο τακτοποίησε και ἀρίθμησε με ἑλληνικοὺς ἀριθμοὺς τὰ ἔγγραφα τῆς και ἀντέγραψε σὲ 185 σελίδες 75 ἔγγραφα ἀπὸ τὸν 11ο-19ο αἰ. Αὐτὸς εἶναι ὁ Κῶδιξ τοῦ Κτενᾶ. 'Εδημοσίεωσε κατόπιν εἰς μὲν τὴν ΕΕΒΣ τοῦ 1927-1929 πολλὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς, εἰς δὲ τὴν ΕΕΒΣ τοῦ 1930 κατάλογον τῶν εγγράφων τοῦ ἀρχείου τῆς.

Ὁ Κτενᾶς ἰσχυρίσθη ὅτι κατέγραψε ὅλα τὰ βυζαντινὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς και ἀπὸ τὰ μεταβυζαντινὰ ἔκαμε ἐπιλογὴν. Ὅτι ὁ Κατάλογος τοῦ Κτενᾶ δὲν εἶναι πλήρης ἀπέδειξε ὁ Fr. Dölger δημοσιεύσας βυζαντινὸν ἔγγραφον τῆς Μονῆς ἄγνωστον στον Κτενᾶ και ὁ σημερινός εκδότης τῶν εγγράφων τῆς, ὁ ὁποῖος σὲ επανειλημμένες ἐπισκέψεις του στὴ Μονὴ ἀπὸ τοῦ 1961-1975 ἀνακάλυψε περισσότερα ἀπὸ εἴκοσι ἔγγραφα χρονολογούμενα πρὸ τοῦ 1500.

Δημοσιεύει κατόπιν ὁ εκδότης Πίνακα ἀντιστοιχίας τῶν εγγράφων τῆς Μονῆς, ὅπου εἰς στήλας ἑκαστὸς ἀριθμὸς εγγράφου ἀντιστοιχεῖ με τὸν ἀνάλογον στοὺς παλαιότερους καταλόγους και ἀναγράφεται τὸ ἀρχικὸν γράμμα τοῦ ὀνόματος τοῦ φωτογραφησαντος γιὰ πρώτη φορά τὸ ἔγγραφο, ὅπως και ἂν αὐτὸ εἶναι μέχρι σήμερα ἀνέκδοτο.

Ἡ παραγωγή τῶν νόθων εγγράφων.

Σχεδὸν ὅλα τὰ νόθα ἔγγραφα τῆς Μονῆς Δοχειαρίου ἀφοροῦν σὲ κτήματά τῆς μέσα στον Ἄθω και τὰ περισσότερα ἔγγραφα μέσα στὴ Μονὴ σὲ ὀρισμένες χρονολογίες και γιὰ ὀρισμένους διαφανεῖς σκοποὺς.

Κατ' ἀρχὰς ἡ Μονὴ ἐπεκτείνει τὴν περιοχὴ τῆς πρὸς τὸ ἑσωτερικὸν και πρὸς τὰ βόρεια τῆς ἀποκτώντας διαδοχικὸς μικρὰ μονὸδρια τῆς περιοχῆς, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς Μονῆς Καλλιγράφου τὸ 1345 κάθε περαιτέρω ἐπέκτασις ἦταν ἀδύνατη, γιὰτι προσέκρουε στὰ ὄρια γειτονικῶν μεγάλων Μονῶν, τοῦ Κασταμονίτου, τοῦ Βατοπεδίου, τοῦ Κουτλουμουσίου και τοῦ Ξενοφώντος. (Στὴ σελ. 37 παρατίθεται σχετικὸς χάρτης τῆς περιοχῆς). Ἐτσι στὸ ἐξῆς ὅλες αὐτὲς οἱ μονεὶς ἐπιδίδονται στὴν κατασκευὴ νόθων εγγράφων γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὶς διεκδικήσεις τους, οἱ ὁποῖες ἀκόμα σήμερα ὑπάρχουν.

Ὁ εκδότης παραθέτει τὶς σπουδαιότερες μεταβυζαντινὲς ἐριδες τῆς Μονῆς σὲ χρονολογικὴ σειρὰ. Ἐτσι ἔχομε:

1527/28-1530: Ἐρις μετὰ τὴ Μ. Ξενοφώντος γιὰ τὰ κοινὰ σύνορα.

1576-1582: Ἐρις μετὰ τὴ Μ. Κασταμονίτου γιὰ τὰ σύνορα τῆς Μ. Καλλιγράφου.

1619-1620: Ἐρις μετὰ τὴ Μ. Ξενοφώντος γιὰ τὰ κοινὰ σύνορα.

1630-1631: Ἐρις μετὰ τὴ Μ. Κασταμονίτου γιὰ τὴ Μ. Σκαμανδρηνῶν.

1844-1850: Ἐρις γενικὴ μετὰ τὴ Μ. Κασταμονίτου και τὴ Μ. Ξενοφώντος συγχρόνως.

Κατόπιν ἐξετάζει ὁ εκδότης τὰ σχετικὰ πρὸς κάθε ἐριδα γνήσια ἢ νόθα ἔγγραφα τῆς Μονῆς και τὴν πιθανὴν χρονολόγησίν τους. Ἐτσι φαίνεται ὅτι πολλοὶ νοθευτὰ ἔγγραφα ἐργάστηκαν ἀπὸ τοῦ 1568 ἐπὶ πενήντα χρόνια γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὶς διεκδικήσεις τῆς Μονῆς (σελ. 31-39).

Ἐδῶ τελειώνουν ὅσα ἐνδιαφέροντα εἶχε νά μᾶς πεί ὁ ἐκδότης γιά τὰ ἀρχεῖα τῆς Μονῆς, τῆς ὁποίας τὰ ἔγγραφα στά ἐπόμενα δημοσιεύει.

Ἐξέτασα ἀπό μικρή σημείωση γιά τήν καθιερωμένη μέθοδο ἐκδόσεως ἀγιορειτικῶν ἐγγράφων στή σειρά «Ἀρχεῖα τοῦ Ἁθῶ» (Archives de L' Athos) παρατίθεται Πίναξ τῶν ἐγγράφων ταξινομημένων: I. Κατά τήν χρονολογίαν τῶν, II. Κατά τήν προέλευσίν τῶν, III. Κατά τὸ ἀντικείμενόν τῶν ἐντὸς τοῦ Ἁθῶ καί ἐκτὸς τοῦ Ἁθῶ (σελ. 41-45).

Ἀκολουθεῖ τὸ κύριο σῶμα τῆς ἐκδόσεως, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ 62 ἑλληνικά ἔγγραφα (σελ. 49-316) καὶ 6 Παραρτήματα (σελ. 319-337). Μεταξὺ τῶν ἐγγράφων παρεμβάλλονται βοθητικά σχεδιαγράμματα, ὅπου τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖο: Σελ. 52: Σχεδιάγραμμα τῆς περιοχῆς τῆς Περιγαρδικείας, Σελ. 65: Σχεδιάγραμμα τοῦ Προαστείου τοῦ Ἰσωνος (Διαβολοκάμπου). Σελ. 79: Σχεδιάγραμμα τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης. Σελ. 81: Σχεδιάγραμμα ἀκινήτων τῆς Μονῆς Δοχειαρίου στή Θεσσαλονίκη. Σελ. 151: Σχεδιάγραμμα τῆς θέσεως τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς Δοχειαρίου στή Χαλκιδική. Σελ. 153: Σχεδιάγραμμα τοῦ κτήματος Λογγοῦ τῆς Μονῆς Δοχειαρίου στή Σιθωνία. Σελ. 302: Σχεδιάγραμμα τμήματος τῆς Λήμνου, ὅπου ἡ Μονὴ Δοχειαρίου εἶχε κτήματα.

Ἀκολουθεῖ Γενικὸς Πίναξ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων (σελ. 341-389), Πίναξ τῶν φωτοτυπιῶν τοῦ Album (σελ. 391-393), Πίναξ τῶν ἐντὸς κειμένου Σχεδιαγραμμάτων (σελ. 393) καὶ Πίναξ τῶν περιεχομένων τοῦ τόμου I (σελ. 395-397).

II. Album

Εἰς τὸν τόμον II (Album) μετὰ ἓνα Εὐρετήριο Πινάκων ὑπάρχουν οἱ φωτοτυπικῆς ἀποτυπώσεις ὅλων τῶν 62 ἐγγράφων σὲ 69 Πίνακες (Pl. I-LXIX) καὶ τῶν 6 Παραρτημάτων σὲ 3 Πίνακες (Pl. LXX-LXXII).

Στὸν τόμο I (Texte) κάθε ἔγγραφο τιτλοφορεῖται μὲ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ εἶδους τοῦ (π.χ. I. Hymnema du juge Constantin Kamateros, μὲ τὴ χρονολογία τῆς ἐκδόσεώς του (π.χ. I. Septembre, Indiction 6 a.m. 6546 (1037)), μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ ἐκδῶσαντος αὐτοῦ (π.χ. I. Le juge de Boleron, Strymon et Thessalonique (Κωνσταντίνος Κματερός)) καὶ μὲ σύντομον ἀναγραφὴν τοῦ περιεχομένου του (π.χ. I. Ὑπόμνημ).

Ἀκολουθεῖ περιγραφή τοῦ ἐγγράφου (Le Texte) καὶ τυχόν ἐκδόσεις του (Editions), ἀνάλυσις (Analyse) τοῦ περιεχομένου του, σημειώσεις (Notes) ἐπὶ διαφόρων ὀνοματικῶν καὶ πραγματικῶν στοιχείων τοῦ κειμένου, προσωπογραφία (Prosopographie) τῶν τυχόν ἀναφερομένων προσώπων καὶ διερευνήσις τῶν ὑπογραφῶν τοῦ ἐγγράφου (Signatures), ὅταν προσφέρεται τοιαύτη, τυχόν ἀναφερόμενα εἰς αὐτὸ παλαιότερα ἔγγραφα (Actes mentionnés) καὶ τυχόν ὑπάρχουσα σχετικὴ βιβλιογραφία. Ὑπάρχει πάντοτε παραπομπὴ στὸν ἀριθμὸ τῆς σχετικῆς φωτοτυπίας τοῦ ἐγγράφου στὸ Album καὶ στὸν ἀριθμὸ τοῦ Κώδικος τοῦ Κτενᾶ. Τέλος, ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου, ἐκδιδόμενον κατὰ τοὺς κανόνας διπλωματικῆς ἐκδόσεως ἐγγράφων.

Ὅπως ὅλα τὰ ἔγγραφα τῶν μονῶν τοῦ Ἁθῶ, ἀποτελοῦν καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς Μονῆς Δοχειαρίου χρυσοφυρνεῖο πληροφοριῶν γιά τήν ἱστορία τοῦ Ἁθῶ πρῶτα καὶ γιά τὴ βυζαντινὴ προσωπογραφία καὶ γεωγραφία ἔπειτα γιά ἓνα ἱστορικὸ τοῦ Βυζαντίου. Ἀπ' αὐτὰ πάντως φαίνεται ἡ μέτρια σημασία τῆς Μονῆς Δοχειαρίου, ἡ ὁποία ἀπόκτησε βαθμηδὸν τὴν περιορισμένη κτηματικὴ τῆς περιουσία ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἁθῶ καὶ ὑποστήριξε ἐπὶ χρόνια μὲ κατασκευὴ νόθων ἐγγράφων τὰ σύνορά της ἔναντι γειονικῶν μεγάλων μονῶν.

Ἐνδιαφέρουσες γιά τὴν τοπογραφία τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης εἶναι οἱ πληροφορίες τοῦ ἐγγράφου ἀριθ. 4 (τοῦ 1117) τῆς Μονῆς (σελ. 27-28, 79, 84-86) γιά τὴ συνοικία

της Καταφυγής, οι οποίες, εκτός από την πολυσυζητημένη τοποθέτησή της, περιέχουν και νέα άγνωστα στοιχεία, όπως ναόν του Σωτήρος στην περιοχή της, Μονή Βαρδαρέας και ονομασίαν του Κάτω-Φόρου ως Σλαβομέση. Βλ. και Σημειώσεις (σελ. 78 κ.έ.) του εκδότου, ο οποίος όμως εις ώρισμένας περιπτώσεις δεν αναφέρει την απαραίτητη σχετική βιβλιογραφία, όπως π.χ. για τή συνοικία του Όμφαλου τήν έργασία του Γ. Μπακαλάκη, Ίερὸ Διονύσου και φαλλικά δρώμενα στή Θεσσαλονίκη, «Ἀρχαία Μακεδονία» III, σελ. 31-43 (IMXA, άρ. 193, Θεσσαλονίκη 1983) και για τήν άτεκμηρίωτη, σημ. 1 τής σελ. 80, περί τής «πυρκαϊστού Έβραΐδος» του έγγραφου τής Μονής Διονυσίου (No 19, στ. 9 του 1420) και τής πρώτης τοποθετήσεώς της δεν αναφέρει τήν έργασία του Γ. Ι. Θεοχαρίδου, "Άγνωστα τοπογραφικά, «Μακεδονικά» 5 (1961-1963) 1-14.

Έκφραση σεβασμού για τόν τεράστιο μόχθο του εκδότη και εγνωμοσύνη για τήν ύποδειγματική διπλωματική έκδοση των εγγράφων τής Μονής Δοχειαρίου, ενός άκόμη άποκτήματος τής επιστήμης από τό φιλολογικό και Ιστορικό θησαυρό του Άγίου Όρους, όφείλει ή Βυζαντινολογία στὸν άξιο εκδότη.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ